

ምዕራፍ ሸዱሽተ

ስምዒት ሓላፍነት

ዕላማታት ት/ቲ እዚ ምዕራፍ፡-

ነዚ ምዕራፍ'ዚ ምስተምሃርኩም

- ዝተፈላለዩ ዓይነታትን ብርክታትን ሓላፍነት ትፈልጡ።
- ሃፍቲ ተፈጥሮን ታሪካዊ ሓድግታትን ናይ ምክንኻን ሓላፍነትኩም ትርድኡ።
- ዓርሰኹም ካብ ሕማም ኤች ኣይ ቪ ኤድስ ከመይ ከምትሕልው ግንዛብ ትወስዱ።

6.1 ምናፃም ሓላፍነት

6.1.1. ዓይነታትን ብርክታትን ሓላፍነት

ስእሊ.6.1 ኣብ 12 ሕዳር መዓልቲ ባህላዊ ወፍሪ ዕሬት እቲ ሕብረተሰብ ኣብ ሓበራዊ ስምዒት ሓላፍነት ኮይኑ ንግዳ እንተወግድ

- ካብቲ ስእሊ እንታይ ተረዲእኹም?

ተዘክር

አነ አብ ቤት ፅሕፈት በዓል ስልጣን ጉምሩክ እሰርሕ ነይረ። ሓደ እዋን ሓደ ባራቶሎ ዝበሃል ጣልያናዊ ዝነበሮ ናይ 30 ሚልዮን ናይ ግብሪ ዕዳ ክስርዘሉ ደልዩ ይመጸኑ። እዚኣ እንተገይርካለይ ሰለስተ ሚልዮን ብር፣ ገልባጢት መኪና፣ ከምኡውን ቪላ ገዛ ክህበካ ተዳልዮ ኣለኹ ይብለኑ። አነ ድማ ክፍሊት ግብሪ አብ ዕብዮት ምጣነ-ሃፍቲ ሃገርና ዝለዓለ እጃም ስለዘለዎ ብዝኾነ መልክዑ ክሕግዘካ ኣይክእልን። እዚ ድማ ሕጊ ዓደይ እዩ በልኩዎ።

እዚ ጉዳይ ኣመልኪቱ ንክኣምነሉ ሓደ ዓብይ በዓል ስልጣን ኣማላዲ ይሰደለይ። ነቲ ዝተልኣኹ ሰብ ድማ “ተማሂርና ዓዲ ዝኣክል ንሽጥ ዲኻ እትብለኒ” ዘለኻ ኢሊ መለስኩሉ። ንሱ ድማ “ምስ ነቀፅካ ክትተርፍ ኢኻ” መንግስቲ እንትኾነ ከም ኣረጊት ሰፍኢ ክድርብዩካ እዩ” እንትብል ብሕርቃን መለሰለይ። አነ ከዓ ግዲ የብልካን፣ ናይ ዓደይ ረድኤት ይኣክለኒ ኢሊ መለስኩሉ።

እቲ ጉዳይ ሰር እናሰደደ ብምኻድ እቲ ጣልያናዊ መካየዲ ሥራሕ ኣብቲ ኩባንያ ብፅሒት ንዝነበረን ንልእልቲ ተናኘወርቅ የመልክት። እተን ልዕልቲ ድማ ሓሚመ ኢልካ አብ ሆስፒታል ደቅሰሞ ጃንሆይ ክሪኡካ ክገብር እዩ ኢለን መኸረንኦ ። ባራቶሎ እውን ከምቲ ንሰን ዝበልኦ አብ ሆስፒታል ደቂሱ።

ልእልቲ ተናኘወርቅ ብዝኣተወኦ ቃል ጃንሆይ ከይዶም ክሪእዎ ገይረን። ጃንሆይ ድማ “ብመኪና ሓደጋ ድዩ ከምዚ ኮይንካ” ኢሎም ሓተትዎ። ባራቶሎ ንዓይ ዝጎድኣኒ መኪና ከይኮነ ቤት ፅሕፈት ኣታዊ ውሽጢ ዓዲ እዩ ኢሉ መለሰሎም። ጃንሆይ ከዓ እቲ ጉዳይ ንዓና ግደፎ ሕዚ ተሓኪምካ ጥራሕ ውፃኢ ኢሊመ-ዎ ከይዶም። ኣብ1965 ዓ.ም ፍርቂ ዓመት “ከቢድ ምስጢር” ዝብል ወረቀት በዒሉኒ። ባራቶሎ ክሳብ ሎሚ ዘለዎ ዕዳ ተሰሪዙ ኣሎ ይብል።

ድሕሪ ቁሩብ እዋን መስከረም 2/1967 ዓ/ም ጃንሆይ ካብ ስልጣን ወሪዶም። ናብ ቢሮይ እንዳኸድኩ ባራቶሎ ረኺብዮ። ደብዳቤ ኣይበፅሓካንድዩ? ኢሉኒ።

ከምዘይበፅሓኒ ነገረዮ። ኮይኑ ግን ፈታዊ ዓዲ ንዝኾኑ ሓደ በዓል ስልጣን ሚኒስቴር ገንዘብ ዘሕረቅኒ ጉዳይ ገለፅኩሎም። ንሶምውን ንሓሳብይ ደጊፎምዎ። በዚ መሰረት ክሲ ተጀሚሩ ድሕሪ ብዙሕ ድካም እቲ ሃፍታም ጣልያናዊ በዓል ትካል እቲ ዘለዎ ዕዳ ክኸፍል ተወሲንዎ።

(ገቢ ለልማት ካብ ቁፅሪ 4 ጥሪ 2ሺሕ ዓ.ም መፅሕፍት ዝተወሰደ)

መልመዲ - 1

ብመሰረት እቲ ምንጣብ ነዞም ዝሰፊሱ ሕቶታት መልሱ።

1. ጉቦን መማለድን ባራቶሎ ዘይተቐበሉ በዓል ስልጣን ተግባር እንታይ የርኢ?
2. ንልምዓት ሃገሩን ንዕቤየት ህዝቡን ዝሰርሕ ዜጋ ካብዚ ታሪኽ እንታይ ይመሃር?
3. ጉድኣት ጉቦን ምምላድን ብዓይኒ ሓበራዊ ረብሓ ኣብርሑ።

መሰረታዊ ሽቶ ምፍፃም ሓላፍነት ልምዓትን ምዕባል ሃገርን እዩ። ኣብ ማሕበራዊ ናብራ ስራሕ መሰረት ሰላምን ዕብየትን እዩ። እቲ ማሕበረሰብ እውን ሓላፍነት ስራሕ ናይ ምቕባልን ብዘዕግብ ኩነት ናይ ምፍፃምን ዜግነታዊ ግቡእ ኣለዎ። ምቕባል ሓላፍነት ሓደ ተግባር ንምፍፃም ከምዝሓሰበ ዘርእይ እንትኸውን ምፍፃም ሓላፍነት ድማ ውፅኢታዊ ምኃን የርኢ።

ሓላፍነት ብውልቀን ብሓባርን ዝፍፀም ናይ ተግባር ፍፃመ እዩ። ውልቃዊ ሓላፍነት ሕድሕድ ሰብ ክዋፅኦ ዝግባእ ሓላፍነት የርኢ። ውልቃዊ ሓላፍነት ካብ ሕድሕድ ሰብ ከም ዕድሚኡ ፣ ክእለቱ፣ ዘለዎ ስልጣን፣ ወዘተ ትፅቢት ዝግበረሉ ሕጋዊን ሞራላዊን ግቡእ እዩ። እቲ ውልቀሰብ እዚ ሓላፍነት እንተዘይተዋፂኡ ንባዕሉ ካብ ምጉድኡ ንላዕሊ ንሕብረተሰብ ይኹን ንሃገር ክጎድእ ይኸእል እዩ።

ብካሊ እ ገፅ ድማ ሰባት ንምቕው ሓባራዊ ናብራ ኣብ ዝጥቀሙሎም ጉዳያት ዝወሰድዎ ስጉምቲ ሓበራዊ ሓላፍነት ይበሃል። ንኣብነት ዶብ ሃገር ምሕላው፣ ንብረት መንግስትን ህዝብን ካብ ብኸነትን ጥፍኣትን ምክልኻል፣ ምውጋእ ራዕዲ፣ ምክልኻል ገበንን ዝመሳሰሉን ሰናይ ተግባራት ኩሎም ውልቃዊ ጥራሕ ዘይኮኑስ ሓበራዊ ሓላፍነታት እዮም።

ሓላፍነት ሓደ ሕጋዊ ተግባር ብስርዓት ናይ ምፍፃም ግቡእ እንትኸውን ዓይነታትን ብርክታትን ኣለውዎ። ኣብ ላዕሊ ከምዝተሓበረ ሰባት ከም ዓይነት ሙይኦምን ብርኪ ትምህርቶምን ኣብ ዝተፈላለዩ ናይ ሓላፍነት ቦታታት ይዋፈሩ። ከከም ዝተዋፈርሉ ዓይነት ሙያ እውን እቲ ዘለዎም ሓላፍነት ይፈላለ እዩ። ንኣብነት ሕድሕድ ዜጋ ህልውናን ዕብየትን ሃገሩ ይምልከቶ እዩ። ኮይኑ ግና ትልምታትን ሕግታትን ብግ ቡእ ኣብ ስራሕ ክውዕሉ ኣብ ምግባር መዳይ፣ ህልውናን ዕብየትን ሃገር ኣብ ምርግጋዕ ቀዳማይ ሚኒስቴር እታ ሃገር ዝለዓለ ሓላፍነት ኣለዎ።

ብካሊ እ መዳይ ድማ ሓደ ዶክተር ሙያውን ሞራላውን ብዝኸነ ኣካይዳ ሕሙማት ንምሕጋዝ ካብቲ ሓጋዚ ሓኪም ዝለዓለ ሓላፍነት ኣለዎ። ከይዲ ምምሃር ምስትምሃር እውን ብዝሓሸ መልክዑ ክፍፀም ካብቲ ናይ ምምሕዳር ፀሓፊ ዛይዳ ናይቲ ርእስ መምህር ሓላፍነት ርኡይ እዩ። ኮይኑ ግን ኣብ ዝኸነ ይኸን ዓወደ ስራሕ ውዕኢት ንምምፃእ ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ሓላፍነት ብዓይነቶምን ብርክታቶምን ኣድለይቲ እዮም።

መልመዲ - 2

ነዘም ስዲጦም ዘለዉ ሕቶታት መልሱ።

1. ሓላፍነት እንታይ ማለት እዩ?
2. ሓበራዊ ረብሓ ዘለዎም ጉዳያት ብሓባር ምፍፃም እንታይ ዓይነት ሓላፍነት እዩ?
3. ዓይነትን ብርክን ሓላፍነት እንትበሃል እንታይ ንምርኣይ እዩ?
4. ምቕባል ሓላፍነትን ምፍፃም ሓላፍነትን ኣፈላላዮም እንታይ እዩ?
5. ውልቃዊ ሓላፍነቱ ዘይዋፃእ ሰብ ንመን ይጐድእ?

6.2. ቃል ኪዳን

- ቃል ኪዳን እንታይ እዩ?

መካተቻ ቃል ኪዳን

ወርሒ መስከረም ኩሉሻዕ መስኮት ብሩህ ራእይ እዩ። ኣብያተ ትምህርቲ ብሙሉእ ሓይልን ምድላውን ስርሐን ዝጅምራ ኣብ መፈለምታ እዚ ወርሒ እንትኸውን እዚ ስርዓት ኣጀማምራ ኣብ ቤት ትምህርቲ ምብራቕ ፀሓይ ፍሉይ ዝኾነ መዓርግ ኣለዎ። ኩሎም ተምሃሮ ሓሊፎምዎም ንዝመፁ ክፍልታት ሽግ ሓደራን ቃልኪዳንን የቐብልዎም። ንሳቶምውን ከምኡ ካብቶም ብልዕሊኦም ዘለዉ ክፍልታት ይቐበሉ።

ብመሰረት ስምምዕ ፓርላማ ተምሃሮ ፣ ተምሃሮን ምምሕዳር ቤት ትምህርትን ብብክፍሉ ኣብ ውሽጢ ሓደ ዓመት ትምህርቲ ዝሰርሕዎም ስራሕቲ ተወሲኖም እዮም። ዝፍፀሙ ተግባራት ብብብርኪ ክፍልታት ከምዚ ዝሰዕብ ተገሊፆም ኣለዉ።

- 7^ይ ክፍለ - ዓመት ሙሉእ ፅሬት ቀፅሪ ቤት ትምህርቲ
- 8^ይ ክፍለ - ክንክን ቦታታት ዕምበባን ሳዕርን
- 9^ይ ክፍለ- ምቁፅፃር ኣጠቓቕማ ማይን ፅርዖት ከባቢ ሽቃቕን
- 10^ይ ክፍለ - ንክለባት ንቀይሕ መስቀልን ሰናይ ተግባራትን ሓገዝ ፍልፍል እቶት ምትእኸኻብ (ካብተኸልታት ገደና ቤት ትምህርቲ ፣ ምንቕስቃስ ስፖርት ፣ ተዋስኦ ወዘተ)
- 11^ይ ክፍለ - ኣብ ቀፅሪ ቤት ትምህርቲ ምንቕስቃስ ስፖርት ዝግበረሎምን መዕረፌ ቦታታትን ምኽላልን ምምልኻዕን መስርዕን መመሓላለፍን መንገዲታት ቀለም ምልኻይ
- 12^ይ ክፍለ- ዝተሰበሩ ዴስክታትን ወናብርን ምስ በዓል ሙያ ኮይንካ ምዕጋን፣ ዝተቀደዱ መፃሕፍቲ ምጥራዝ ተክልታት ዝኸሪ ምትካልን ምሉእ ዓመት ክንክን ምግባርን እዮም።

ኩሎም ክፍልታት ዝተረከብዎ ሓላፍነት ብዕውትነት ንምፍፃም ቃልኪዳን ይኣትዉ። ምስ ከይዲ ምምሃር ምስትምሃር ጎናጎኒ እቲ ዝኣተዉዎ ቃልኪዳን ብውፅኢት ንምዝዛም ድሕሪ መስከረም ሕውነታዊ ንሕንሕን ምንቕስቃስን ኣብቲ ቤት ትምህርቲ ይምዕብል። እቲ ዝተወሃቦ ሓደራ ብመሰረት ዝኣተዎ ቃልኪዳን ብዘዕግብ ውፅኢት ዝፈፀመ ክፍለ ድማ ሽልማት ጋሻን ፅዋዕን ይወሃቦ።

ኣብ ቤት ትምህርቲ ምብራቕ ፀሓይ ዝነፍስ ኣየር ፅሩይን ንኸትዘናገዐሉ ዝስሕብን እዩ። እዚ ድማ እቲ ቀፅሪ ብፅርየት ዝተትሓዘን ብተኸልታት ዝለምለመን ብምዃን እዩ። ዝተሳባበሩ ወናብር፣ ዝተባላሸው መለጠፊ ምልክታታት ቀለምም ዝሃሰሱ መንደቓት ኣይረኣዩን። ተምሃሮ ኩሎም ክፍልታት ብመሰረት ዝተቐበልዎ ሓደራ “ናተይ ንብረትን ሃፍትን እዩ” ብዝብል ስምዒት ሓላፍነት ቃልኪዳኖም ንምሕላው ይሰርሑ። ኣብቲ ቀፅሪ ቤት ትምህርቲ ብመስርዕ ተተኸሎም ፅላል ብምዃንን ኩነታት ኣየር እቲ ከባቢ ብምስትኸኻልን ዘገልግሉ ተኸልታት ነቲ ቤት ትምህርቲ ፍሉይ ፅባቕ ሂደምዎ እዮም።

ኣብ ቤት ትምህርቲ ምብራቕ ፀሓይ ዝፍፀም ካለእ ዝለዓለ ተግባር እውን ኣሎ። ብክለባት ቀይሕ መስቀልን ሰናይ ተግባራትን መሪሕነት ኣብ ዓመት ክልተ ግዜ ኣብቲ ከባቢ ቤት ትምህርቲ ናይ ዝነበሩ ሽማግሌታትን ኣረግቶትን መንበሪ ገዛ ይፅገን። እቲ ሰፊሮም እውን ፅርየት ይካየደሉ። ንፅጉማት ሓገዝ ይግበር። ካብዚ ዝተልዓለ ሓድሓደ ሰባት ሓገዝን ጠመተን ንኸረኽቡ ንክለባት ተምሃሮ ዘመልክቱሉ እዋን ኣሎ። መዳውብቲ እቲ ቤት ትምህርቲ ኾነ መንገድታት ብፃህይይን ጎሓፍን ተባላሸዮም ኣይረኣዩን። እቶም ተምሃሮ ሎሚ ብቅንዕናን ብተኣማንነትን ዝፍፅምዎ ብፅሒት ስራሕ ድምር ውፅኢቱ ሓደራ ናይ ምኸባርን ቃልኪዳን ናይ ዘይምዕባርን ክቡር ተግባር ኮይኑ ክምስገኑ ገይርዎም እዩ። ምእንትዚ ድማ ቤት ትምህርቲ ምብራቕ ፀሓይ ለውጥን ውፅኢትን ዝርኣየላ ብምዃና መካተቻ ቃልኪዳን እናተብሃለት ትፅዋዕ።

መልመዲ - 3

ኣብ ላዕሊ ዝቐጸለ ምንባብ መሠረት ብምግባር እዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ኣደራን ቃልኪዳንን ዘለዎም ምትእስሳር ግለፅ።
2. ተምሃሮ ቤት ትምህርቲ ምብራቕ ፀሓይ ውልቃዊን ኣበራውን ኣላፍነቶም ዝፈፀሙ ከመይ ገይሮም እዮም?
3. ብቅንዕናን ብስምዒት ኣላፍነትን ቦቶም ተምሃሮ ዝተሰርሑ ስራሕቲ ውፅኢት ዘስዓቦ ረብሓ ዘርዝሩ?

ቃልኪዳን ማለት ምኽባር ኣደራን ምፍፃም ኣላፍነትን እዩ። ምፍፃም ቃልኪዳን መለክዒ ውልቃዊ ክብርን ጥንካረ መንፈስን እዩ።

ተምሃሮ ኣብ ቤት ትምህርቲ ቃል ኪዳን ካብ መንጎ ዝኣትውሎም ኩነታት ገሊኦም ሰዓት ምኽባር፣ ዕዮ ገዛ ምስራሕ፣ ንሕግን ስርዓትን እቲ ቤት ትምህርቲ ተገዛኢ ምኃን ከምኡውን ኣብ ውሽጢ ቤት ትምህርቲ ተሳትፎ ስራሕ ምግባርን ዝብሉ ይርከብዎም። ትምህርቲ ብዝምልከት ዘዕግብ ውፅኢት ንምምፃእ ንባዕሎም፣ ንስድራኦምን ነቲ ቤት ትምህርትን ቃል ኪዳን ዝኣተዉ ተምሃሮ ብንፍዓትን ስምዒት ኣላፍነትን ይመሃሩ። ኣብ መወዳእታ ዓመት ብውፅኢቶምን ብስነ ምግባርምን ዝተመሰገኑን ተሸለምትን ይኾኑ። ንካልኦት'ውን መርኣያ ይኾኑ። መኽበርቲ ቃልኪዳን መናእሰይ ኣብቲ ናይቲ ከባቢ ዝተፈላለዩ ማሕበራት ብምውዳብ ከከም ዓቕሞም ፀገም ሕብረተሰብ ንምእላይ ቃልኪዳን ይኣትዉ። እዚ'ውን ኣደራን ኣላፍነትን ምቕባል እዩ። በዚ መሰረት ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ልምዓት፣ ዕርዮትን ትምህርታዊ ምንቕስቓሳትን ብምግባር ንኣበራዊ ረብሓ ዝውዕሉ ውፅኢታት የመዝግቡ። እዚ ዘመላኽቶ ዝኣተዉዎ ቃልኪዳን ምኽባርምን ብውፅኢታዊ ስራሕ ምርግጋዖምን እዩ።

መናእሰይ ሓይልታት ተረከብቲ ሃገር ብምኅኛም ዝወሃቦም ሓደራ ብዓቕሞም፣ ብቕንዕናን ሓቂ ብምስራሕን ሓላፍነት ምውፃእ ከምዝኸእሉ ዘረጋግፁ ኣብ ከባቢኦም ብዘርእይዎ ናይ ተግባር ተሳትፎ እዩ። እዚውን ኣብ ከባቢኻ ስራሕ ምልምማድ ደረጅኡ ሓልዩ እናዓበዩ ብምኻድ ከቢድ ሓላፍነትን ሓደራን ናይ ምውፃእ ብቕዓት የሰጉም እዩ። ስለዚ ንስኻትኩም እውን እቲ ሕብረተሰብ ንሓበራዊ ረብሓን ህልውናን ኣብ ዝውዕሉ ጉዳያት ምምላእ ንዝግበር ዓውዲትን ሕቶን ዜግነታዊ ግብረ መልሲ ብምሃብ ሓላፍነትኩም ምውፃእ ይግባእኩም።

መልመዲ - 4

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ዕንፃትን ዕላማን ጥንካረ መንፈስን ሰባት ብምንታይ ይዕቀን?
2. ሓደ መናእሰይ ንዕብየት ከባቢኡ ብቕንዕና ንምፍፃም ዘርእዩ ተሳትፎ እንታይ ክኸውን ኣለዎ?
3. ሓደ ተምሃሪ ንባዕሉ ዝኣትዎ ቃልኪዳን እንታይ እዩ?

6.3. ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪካዊ ሓድግታትን

- ኣብ ከባቢኩም ዝርከቡ ሃፍቲታት ተፈጥሮን ታሪካዊ ሓድግታትን ዘርዝሩ።

6.2. ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪካዊ ሓድግታትን ክንክን ክግበረሎም ይግባእ

ሃፍትታት ተፈጥሮ ዝበሃሉ ብተፈጥሮ ዝዕደሎምን ንዝተፈላለዩ ረብሓታት ዘውዕሎምን ፀጋታት እዮም። ታሪኻዊ ሓድግታት ድማ ወድሰብ ኣብ ከይዲ ናብርኡ ዘፍረዮምን ዝፈጠሮምን ውዕኢት ባህላዊ ምዕባለታቱ እዮም። ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን መፍለዩ እቲ ዝርከበሉ ሕብረተሰብ እዮም።

መንነት ሓደ ህዝቢ ዝገልፁ እዚኦም ሃፍትታትን ሓድግታትን ንጥፋኣትን ንብኸነትን እናተቃልዑ ይርከቡ። ሃፍትታትን ሓድግታትን ካብ ጥፍኣትን ካብ ብኸነትን ክዕቀቡ ኣለዎም። ቡብእዋኑ እንናዓቦዩ ብዝመፀ ወሰኽ በዝሒ ህዝብን ምግፋሕ ከተማታትን ምኽንያት ንመስርሒ ገዛውትን ኣቐሑትን ከምኡውን ንዕንፀይቲ ነዳዲ እንዳተብሃለ ኣድዋራት ኣብ ዘስግእ ብርኪ በዲሖም ኣለዉ። ብተወሳኺ ንውልቃዊ ረብሓ እንናተብሃለ ካብ ሕጊ ወፃኢ ብዝኾነ ኣገባብ ምቅታል ኣራዊት ምጥፋእ ሃፍትታት ተፈጥሮን ምስራቕን ምሻጥን ሓድጊታት ብገፊሑ ዝርኣዩ ፀገማትና እዮም። ንጥፍኣት፣ ብኸነትን ሰርቅን ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ቀንዲ ምኽንያታት።

1. ዘይምምሃርን ምትሓት ግንዛብን
2. ድኸነትን ትሑት መነባብሮን
3. ሃገራዊ ስምዒትን ምንኣስን ምቕዳም ውልቃዊ ረብሓን እዮም።

እዞም ሕማቓት ተግባራት ክጠፍኡ ዝኸእሉ ብዋናነት ብትምህርቲ ኣቢልካ ለውጢ ኣተሓሳስባ ብምምፃእ እዩ። ነዚውን ኣብያተ ትምህርቲ ኣብ መዳይ ምምዕባል ግንዛብ ሓያል ስራሕቲ ይፀበዮም እዩ። ምስዚ ጎናጎኒ መራኸቢ ማዕኸናት ኣገዳስነት እቲ ጉዳይ ነቲ ሕብረተሰብ ኣብ ምፍላጥን ዝምልከቶም ትካላት እውን ሃገራዊ ሓላፍነቶም ኣብ ምውፃእን ብፅሒቶም ምውፋይ ይግበኦም።

እቲ ሓለዋን ክንክንን ሓላፍነት መንግስቲ ወይ ሓላፍነት ሓደ ወገን ጥራሕ ጌርካ ምውሳድ ኣይግባእን። እቲ ጉዳይ ሃገራዊ ብምኳኑ ናይ ኩሉ ምርብራብ ይሓትት። ህልውና ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ምሕላው፣ ናይ ባዕልካ ክብርን ረብሓን፣ ከምኡውን ታሪኽ ምሕላው ምኳኑ ብምግንዛብ፣ ሓድግታትን ንብረታትን ምሕላው ዜግነታዊ ግቡእ ኩሉ ምኳኑ ክፍለጥ ኣለዎ።

መልመዲ - 5

ኢብዙም ዝሰጠሉ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. መራከቢ ማዕኸናት ኣብ ኣለዎ ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ኣድግታትን ትፅቢት ዝገበረሎም ስራሕቲ እንታይ እዩ?
2. ምክንያት ብኸነት ወይ ጥፍኣት ሃፍትታት ተፈጥሮን ኣድግታትን እንታይ እዩ?
3. ኣብ ምሕላው ሃፍትታት ተፈጥሮን ኣድግታትን ዜጋታት እንታይ እጃም ኣለዎም?

6.4. ኤች.ኣይ.ቪ /ኤድስ

ኣገዝ ኣብ ዝደለየሉ ዕድመይ ብኤድስ ውሉደይ ስኢኒ ናይ ወላደይ ውላድ ኣቐፊ ንልመና ባቕዕ

ስእሊ 6.3 ወለዶም ብኤች ኣይቪ ኤድስ ብምግባም ናይ ውላደን ውላድ ኣቐፊን ኣብ ምልማን ዝርከባ ወላዲት

- ኣብቲ ስእሊ ዝርከያ ወላዲት ኤች /ኣይቪ ኤድስ ዝጎድኣን ብኸመይ እዩ?
- ናይዞም ህፃናት ዕድል ቀፃሊ ሂወቱ እንታይ ክኸውን ይኸእል?
- ንዓርሰኻ ካብ ኤች ኣይቪ/ ኤድስ ምሕላው ረብሕኡ ንመን እዩ?

ኤች. አይ. ቪ/ኤድስ ዕድመ፣ የታ፣ ዓሌትን ቀለም ከምኡውን ደረጃ ትምህርቲ ከይፈለየ ንኹሉ ዘጥቅዕ ሕማም እዩ። ምግፋሕ እዚ ሕማም ኣብ ዜጋታትና ኮነ ኣብ ሃገርና ከቢድ ሓደጋ እናስዐበ እዩ። ብምጅኑ እውን ኩሉ ሰብ እዚ ፍታሕ ዘይተረኸበሉ ሕማም ንምክልኻልን ንምጥፋእን ኣብ ዝግበር ምንቅስቓስ ብምስታፍ ሓላፍነቱ ንክዋፃእ ትፅቢት ይግበረሉ።

እዚ ማሕበራዊ ቅልውላው ኣብ ምፍጣር ዘሎ ሕማም ውሉድ ብዘይ ወላዲ፣ ወላዲ ብዘይ ሓጋዚ እናትረፈ ምጅኑ ብዕለ ዝፍለጥ እዩ። እዚውን ኣብ ሰላምን ራህዋን ማሕበራዊ ናብራ ዘፍርሕ ዕልዋ ኣሕዲሩ እዩ። ብዘይ ኣካቢ ዝተበተኑ ሕፃናት ንልመና ኢዶም ዝዝርግሑ ኣረግቶት ምርኣይ ዝተለመደን እናወሰኸ ኣብ ምኻድ ዘሎን ተርእዮ እዩ።

ኣብዚ ሕዚ እዋን ኤች. አይ.ቪ/ ኤድስ ብዝበለፀ ኣብ ምጥቃዕ ዝርከብ ንመንእሰይ ክፋል ሕብረተሰብ እዩ። ተረካቢ ሃገር ዝኾነ መንእሰይ ወለዶ ብዚ ሕማም እዚ ምጥቃዕ ማለት ምንካይ መፍረይይ ሓይሊ ምግዳድ ድኽነትን ምድኻም ኩነታት ምጣነ ሃፍትን የስዕብ። እዚ ዘደናግፅ ኩነታት ኣብ ሃገርና እንዳተርኣየ እዩ። ሰብ ዝተፈላለዩ ሙያታትን ፍልጠታትን ዝኾኑ ዜጋታት ብኤች. አይ. ቪ. ኤድስ እንትጥቅዑ ሃገር እናተሓሰየት ትከይድ።

ዘተኣማምን ሜላ መከላኸሊ ኤች አይቪ /ኤድስ ቅድሚ መርዓ ወሲባዊ ርክብ ዘይምፍፃም እዩ። መርዓውን ናይ ኤች.አይ.ቪ ምርመራ ጌርካ ጥዕናኻ ምስተረጋገፀ ምግባር ይግባእ። ብካልኣይ ብርኪ ድማ ምስ ናይ ካሊእ ሰብ ደም ምንም ዓይነት ምንኸኻእ ከይህሉ ጥንቃቕ ምግባር እዩ። ነዚ እውን ዝኾነ ይኹን ሰብ ዝተጠቐመሎም በላሕቲ መሳርሒታት (ላማ፣ መቁረፂ ዕፍሪ፣ መመወፅ ወይ ብሩሽ ስኒ፣ መርፍእ ወዘተ) ዘይምጥቃም እዩ።

ካብዚ ሕማምዚ ባዕልኻ ምሕላው መማራፂ ዘይብሉ ተግባር እዩ። እዚውን ንምንባር ባዕልኻን ካልኦትን ሓላፍነት ናይ ምውፃእ ክቡር ብፅሒት ዜግነት እዩ። ብዙይ መዳይ ብሃንደበትን ብዘይምፍላጥን ቡቲ ሕማም ዝተጠቐሙ ዜጋታት ኣካል ሕብረተሰብ ብምጅኖም ግቡእ ሓገዝን ክንክንን ክግበረሎም ይግባእ። ቡቲ ሕማም እንትታሓዙውን እዞም ወገናትና ብሙይኦምን ብጉልበቶምን ንዕብየት

ሃገር እጃቸውን እናወፈደ ስለዝኾኑ ደገፍ ሞራልን ናውትን ምግባር ካብ ኩሉ ዜጋ ትፅቢት ዝግበረሉ እዩ።

መልመዲ - 6

ኣብዚ ምዃን ዝሰጡሉ ሕታታት ተመያየጡ።

1. ብምኽንያት ኤች. ኣይ.ቪ/ኤድስ መ-ሁራትን ሰብ ሞያን ምጣት ብደረጃ ሃገር ዘስዕቦ ጉድኣት እንታይ እዩ?
2. እቲ መንእሰይ ዝኾነ ክፋል ሕብረተሰብ ካብዚ ቀዛፊ ሕግም ንምርሓቕ እንታይ ክገብር ኣለዎ?

መጠቆለሊ

ስምዒት ሓላፍነት ብፅሒት ዜግነቱ ብዝግባእ ናይ ዝፈልጥ ሰብ ተግባርን ፀባይን እዩ። ምውፃእ ሓላፍነት ብቅንዕናን ብተአማንነትን ውልቃዊ ኮነ ሓበራዊ ተግባራት ብምፍፃም ብተግባር ዝግለፅ ቁምነገር እዩ። ዝተፈላለዩ ክእለት ሙያታትን ብርኪ ትምህርትን ከምዘሎ ኩሉ ዓይነትን ብርክን ሓላፍነት እውን ዝተፈላለዩ እዮም። ኮይኑ ግን ኣብ ዝኾነ ይኹን ብርኪ ሓላፍነት ዘሎ ዜጋ ስርሑ ብብቐጥታን ውፅኢታዊ ብዝኾነ መንገድን እንድሕር ፈፂሙ ነቲ ሕብረተሰብ ዝህቦ ረብሓ ኣዝዩ ዝለዓለ እዩ።

ንዓርሰኻን ንሕብረተሰብን ቃል ኪዳን ምእታው፣ ሓደ ተግባር ንምፍፃም ወይ ንዘይምፍፃም ውሳኔኻ ምግላፅ እዩ። ቃል ኪዳን ናይ ቃል መተአማመኒ ክኸውን ከሎ ውፅኢቱ ድማ ጭቡጥ ተግባር እዩ። ስለዚ ኩሉ ሰብ ከከም ሙይኡን ክእለቱን ማሕበራዊ ለውጢ ንምምፃእ ቃል ኪዳን ክኣቱን ብተግባር ክትርጉምን ይግባእ።

ብካሊእ ገፅ ሓደ ዜጋ ታሪኽን ሃፍትን ሃገሩ መሊኡ ምእንታን ክፈልጥ እኹል ትምህርቲ ክረክብ ኣለዎ። ብምኳኑ እውን ኩሉ ሰብ ኣብ ቤት ትምህርቲ ኣብ ዝፅንሐሉ ሂወቱ ሃፍትን ታሪኽን ሃገሩ ብዝግባእ ብምምሃርን ብምፍላጥን ካብ ጥፍኣት ንክድሕኑ እጃሙ ከወፊ ኣለዎ። ሃፍትታት ተፈጥሮ መሰረት ናብራን ህይወትን፣ ታሪኻዊ ሓድግታት ድማ መግለፂ መንነት ዝኾኑ ፀጋታት እዮም። እዞም ሃፍትታት ሃገር ምፍላጥ “ናተይ” ብዝብል ስምዒት ምሕላውን ምክንኻንን፣ ኣረኣኢያ ካልኣት ሰባት'ውን ብምልዋጥ ካብ ጥፍኣት ክዕቀቡ ምግባር ናይ ዜግነት መሰልን ግቡእን እዩ።

ካብዚ ንላዕሊ ጥንቃቄን ሓለዋን ዘድልዮ ድማ ጥዕና ዘለዎ ህልውና ዜጋታት እዩ። ሰብ ንተፈጥሮ ብምልማዕን ብምልዋጥን ታሪኽ ክሰርሕ ዝክእል ዕቡቕ ቅዋምን ብዚ ሓዚ እዋን ፈታኒ ፀገም ወድሰብ ኮይኑ ዝተረኸበ ኤች.ኣይ.ቪ /ኤድስ እንዳተራብሐን ፀገም እንዳብፀሐን ብምኳኑ ባዚ ፀገምዚ ተጠቃዒ ንዘይምኳን ዝለዓለ ጥንቃቄ ምግባር የድሊ።

አገደስቲ ቃላት

ስምዒት ሓላፍነት፡- ዜግነታዊ፣ ሙያዊ፣ ማሕበራዊ ወዘተ ሓላፍነታት ንምውፃእ ዘለዓዕል ድልየት

ምፍፃም ሓላፍነት፡- ዜግነታዊ፣ ሙያዊ ፣ማሕበራዊ ወዘተ ሓላፍነታት ውፅኢታዊ ብዝኾነ ፍፃመ ስራሕ ምግላፅ

ተዘክሮ፡- ዝሓለፈ ፍፃመ፣ ታሪኽ ወዘተ ምዝካር

ግቡእ ዜግነት፡- ተወላዲ ሓደ ሃገርን ዕብየትን ህላወን ሃገሩ ዝፍፅሞ ናይ ግዴታ ወይ ድልየት ውፅኢታዊ ተግባር፡፡

ብኸነት፡- ጥፍኣት

መጠቓለሊ ሕቶታት

1. እዞም ዝስዕቡ ምሉእ ሓሳባት ብምንባብ ዝሓዘዎ ሓሳብ ልክዕ እንተኾይኑ “ሓቂ” ልክዕ እንተዘይኮይኑ “ጌጋ” ብምባል መልሱ፡፡

1. ስምዒት ሓላፍነት ዘለዎ ሰብ ብፅሒት ስርሑ ብግቡእ ይፍፅም፡፡
2. ሓላፍነት ዓይነትን ብርክን የብሉን፡፡
3. ቃል ኪዳን ዝኣተወ ሰብ ኣቐዲሙ ዓቕሙን ክእለቱን ክፈልጥ ኣለዎ፡፡
4. ጥፍኣት ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ክሕሉ ዘለዎ መንግስቲ ጥራሕ እዩ፡፡
5. ንዓርስኻ ካብ ኤች. ኣይ. ቪ/ኤድስ ምሕላው ምስ ምውፃእ ሓላፍነት ርክብ የብሉን፡፡

II. ኣብ ትሕቲ “ሀ” ንዝተዘርዘሩ ኣሳባት ዝስማማዕ ካብ “ለ” መሪዕኩም ኣዛምዱ::

ሀ

ለ

- ___ 1. ኤች ኣይቪ/ኤድስ ዘስዕቦ ፀገም
- ___ 2. ምፍፃም ኣላፍነት
- ___ 3. ኣቀኛነት
- ___ 4. ሃፍቲታት ተፈጥሮ
- ___ 5. ኣሉ በሃሊ
- ___ 6. ዓይነትን ብርክታትን ኣላፍነት
- ___ 7. ኣበራዊ ኣላፍነት

- ሀ. ንኣበራዊ ረብሓ ኣበራዊ ስራሕ
- ለ. ዝተዛረቦ ዝኸሕድ
- ሐ. ወርቂ፣ ነዳዲ፣ ማይ
- መ. ሕክምና፣ ውትድርና፣ ግብርና፣ ዋርድያነት
- ረ. ውፅኢት ዘለዎ ስራሕ ምፍፃም
- ሰ. ዕቡቕ ግልጋሎት ምሃብ
- ወይ/ድማ ግቡእ ውፅኢት ምርኣይ
- ሸ. ምጣነ ሃፍታዊ ቅልውላው

III. ነዞም ዝስዕቡ ክፍቲ ቦታታት ግቡእ ብዝኾነ ቃል ወይ ኣረግ ምልኡ::

- 1. ምፍፃም ኣላፍነት _____ ምኽባር እዩ::
- 2. ንዓርሰኻ ካብ ኤች. ኣይ. ቪ. ኤድስ ምሕላው _____ ምፍፃም እዩ::
- 3. መግለፂ መንነትካ ዝኾነን ካብ ወለዶ ዝተመሓላለፈን ሃፍቲ _____ ተባሂሉ ይፍለጥ::

IV. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ካብቶም ዝተውሃቡ መማረፂታት ኣሪኩም መልሱ::

- 1. ኣበራዊ ኣላፍነት ምፍፃም
 - ሀ. ሥራሕ የጓትት
 - ለ. ዘዕግብ ውፅኢት የበሉን
 - ሐ. ንብዙሓት ረብሓ ይህብ
 - መ. ግዘ የባኸን::

2. ዜጋታት ኩሎም ሓላፍነት እንተሃለዎምውን

ሀ. ከከም ፍልጠቶምን ክእለቶምን ይፋላለ እዩ።

ለ. ሓላፍነታት ኩሎም ማዕረ እዮም።

ሐ. ሓላፍነት ዕድመ ይውስን እዩ።

መ. ዘይምልከቶም ዜጋታት ኣለው።

3. ኣብ ከባቢ ቤት ትምህርቲ ምኽባር ቃል ኪዳን _____ ማለትዮ።

ሀ. ንኣገዝ ቤት ትምህርቲ ናይ ትምኒት ቃል ምሃብ

ለ. ካብ ምምሃር ወፃኢ ተሳትፎ ዘይምግባር

ሐ. ኣብ ትምህርቲ ውፅኢታዊ ምኻንን ኣብ ክለባት ምስታፍን

መ. ዓርሰ እምነት ምዕባይ

ረ. ሐን መን

4. ታሪኻዊ ሓድግታት

ሀ. መግለጺ መንነት እዮም

ሐ. መረዳእታ ታሪኽ የብሎምን

ለ. ንመዘናግዒ ኣየገልግሉን

መ. ፍልፍል እቶት ኣይኮኑን

5. ንጥፍኣት ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪካዊ ሓድግታትን ምኽንያት ዝኾነ _____ እዩ።

ሀ. ምትሓት ግንዛብን ስምዒት ሓላፍነትን

ለ. ምስፍሕፋሕ ቱሪዝም

ሐ. ብሞያ ሓለዋ ዘይምስልጣን

መ. ምውሓድ ፓርክን ሙዚየምን

V. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ብሓጺሩ መልሱ።

1. ኣድላይነት ምውፃእ ሓላፍነትን ረብሓኡን እንታይ እዩ?
2. ምልማዕ ሃፍትታት ተፈጥሮን ምሕላው ሓድግታትን ናይ መን እጃም እዩ? ብኸመይ?
3. መበገሲ ብኸነት ሃፍቲታት ተፈጥሮን ታሪካዊ ሓድግታትን እንታይ እንታይ እዮም?